

Заздрість

Богдан Сушинський

1

Не знати, коли й чому визріло в Миньові це почуття, але день при днєві червивило йому душу, затьмарюючи життя вічним клопотом і ваганнями, наче хтось марно і ззято катував ними; і було воно, нібито й не мстивою, а проте впертою, тупою, і від того ще огиднішою ... ЗАЗДРИСТЮ! Яка ніколи й не згасала в нїм, а довго й чадно жеврїла десь у закапелках свідомості прихованою жариною, ладною спалахнути від найслабкішого повіу чиеїсь удачі.

Ця вада Миньової натури була настільки очевидною і знаною, що ніхто у Спокутах навіть не вважав за потрібне докоряти йому, чи бодай згадувати про неї десь за столом, або в полі, бо, зрештою, нікого не обділено хоч краплиною такої ж болячки; та й не такий вже це страшний гріх, аби виживати через нього нелихого, тихого чоловіка з рідного села.

"Щастить же людям! Ну ти ба, щастить!.."

Ні-ні, Миньові не було потреби вимовляти цього. Зміст його терзань тут переставав належати словам, і закарбовувався у виразі обличчя, у пожадливому погляді, у зітханні, у затаєному подихові, з яким оглядав господарство сусіда, чи обмацував придбану кимось річ; довідувався про найдрібніший зиск чи несподівану удачу односельця, або й далеких незнайомих йому людей.

Село мало досить підстав, щоб вважати його пропашим заздрісником. Але воно й не здогадувалося, що в проявах, за котрі мовчазно засуджувало Миня, відбивалася лише невиразна тїнь його справжнього ества; що вони були лише слабкими відблисками тих катівних вогнищ, на яких він щоденно, без жалю, спалював себе, втративши надію відродитися коли-небудь з того духовного попелища й постати перед селом і самим собою доброзичливим й поблажливо олюдненим.

Існувала сила-силенна речей, які не давали йому спокою, але з якими Мирон Минович Миньківський, званий у селі просто "Миньом", врешті-решт, примирювався, визнаючи їх недосяжними, або ж переконуючи себе, що вони нічого не варті. Лиш одне не відпускало його, одне не давало йому спокою ось уже впродовж кількох років...

Якоїсь днини Спокутами розповзлася чутка, що Данило Стратник, із їхнього села, товариш його, Миньового, дитинства й одноліток, став... поетом! "Ким-ким?! Поетом?!" І це їхній, зі Спокут, недорікий Данило Стратник? Це він видав поетичну збірку, його похвалено в "канонічній" спілчанській газеті "Літературна Україні" та прийнято до Спілки письменників?! Ось цього вже не може бути! Тільки не це!

А тим часом невиразна, й багато в чому сумнівна, звістка ця раптом підтвердилася: спочатку у хаті старого Стратника з'явилося кілька журналів із віршами Данила, а далі й збірка з його фотографією та біографічною довідкою.

Цю довідку Миньо перечитував безліч разів, і щоразу натикався на завчені слова її,

мов на глуху стіну, котрої не міг ні пробити, ані обминути. Все намагався з'ясувати для себе: як, коли й чому сталося так, що Данило, якого все ще пам'ятає шмаркатим підлітком, сягнув високості, дотягтися до якої він, Мирон Миньківський, не наважувався навіть у своїх найпотаємніших мареннях?! Чому талант дістався саме цьому хирлявому й непоказному хлопчині, якщо всі вони зростали на курних вуличках одного села, і, якби по справедливості, усіх їх мала б чекати однакова доля?!

У Києві, навчаючись у сільськогосподарській академії, Миньо знову спробував був подружитися з Данилом, проте й там у них, земляків, якоїсь особливої дружби не вийшло, як не вийшло її ще тоді, як були підлітками. Здається, Данило інтуїтивно відчував його люту заздрість і, вбачаючи в ньому майбутнього ненависника, всіляко намагався уникати його товариства.

На хвилі заздрощів, Миньо навіть спробував був писати вірші і поткнувся з ними на засідання студії, в якій не раз хвалили поезію Стратника. Проте всі п'ять написаних ним віршів були вщент розкритиковані і названі "графоманськими", причому сам Стратник демонстративно, на правах земляка, участі в обговоренні не брав.

Відтоді Миньо не написав більше ні рядка, а Данила, хоча той і поводився досить делікатно, зненавидів ще лютіше. Проте з часом Миня відрахували з академії як невстигаючого, і відтоді з Данилом вони не бачилися. От тільки заздрість від того не притупилася.

...Ось і зараз Миньо вбивав її у собі, як міг: втамовував і душив; виривав, зрікався і топив її у самогонці, але вона знову й знову проростала у ньому з якогось невмирущого отрутного кореня, що, розростаючись і міцніючи, невблаганно виснажував йому тіло й душу.

Навіть коли хтось із будівельників бригади, в якій він тепер працював, починав розводитися, що, мовляв, Стратник он як високо злетів, а ти, агроном недовчений, настільки спився та занедбався, що й книжки до рук взяти боїшся, Мирон і тут боронився, і відповідав однаково похмуро й невпевнено: "Не всім же бути вченими! Та й живемо не згірше них...". Тож, здавалося, що з плином часу роз'ятрена душа його й цього разу вгамується. Навіть по тому, як у старого Стратника з'явилася ще одна книжка Данила.

2

....Напевне, цього разу завидюща душа Миньова й справді упокорилася б, аж раптом за якийсь два-три роки до Спокутів долинула нова чутка: "Стратник помер! Помер десь під Києвом, уже повернувшись із Мордовії, з комуністичних концтаборів! Про це вже навіть сповістили "ворожі голоси" з далекого закордоння"

Ця звістка надійшла до села несподівано й нагло, як надходять тільки найстрашніші звістки, які завжди виявляються правдивими, і через те їм ніхто й ніколи не бажає вірити. Хвороба скосила Стратника за якихось два місяці волі, і він пішов із життя, навіть не встигнувши викликати рідних чи самому навідатися до села, ба, навіть усвідомити, що це вже справді кінець.

Оскільки, од віку свого, славетнішого земляка Спокути не знали, то подія ця

обговорювалася у кожній хаті, обростаючи щоразу новими й правдивішими подробицями, такими незаперечними, нібито все відбулося за цим ось порогом, поміж цими стінами, й господарі оце потроху оговтуються від пережитого й починають пригадувати, як же все воно насправді сталося.

Лише Миньова кам'яниця була єдиним куточком, де біду не обговорювали, а обмовчували, хоча того дня, коли стало відомо про смерть, дружина Миньова Ірина й наважилася стиха, й ніби між іншим, запитати свого чоловіка: "Чув?". Але він негайно увірвав її різким і колючим: "Не глухий!" — і по всій розмові.

Ірина давно здогадувалася, як болюче сприймав її чоловік успіхи Данила, бо, хоча ніколи й не відкривався їй, але ж розумним жінкам чоловіче мовчання завжди говорить більше, ніж слова. Тому, як і раніше, ім'я поета при ньому не згадувала, й у хаті велося так, мовби ніякої звістки й не було.

А тим часом у душі Миньовій нею, наче плугом, зрізало якийсь усталений, прибитий літами і щоденними турботами пласт, і власна заздрість, до якої прагнув було пристосуватися, мов до невиліковної хвороби, раптом почала здаватися йому дріб'язковою й огидною.

"Та й з якого ж це дива я мав би заздрити йому?! - переконував себе Миньо, марнуючи зимові вечори біля засліпленого телевізора? — Що в літературі Данилові повелось ліпше, ніж мені? Але це ще, з якого боку подивитися: йому своє, а мені своє... Ось ми разом зростали, проте я ще при здоров'ї і силі, а його вже нема!.. Та й політичні табори мордовські мене, богу дякувати, обминули. І що з того, що вдався трішечки розумнішим, чи, може, вдачливішим, та ще й — ти ж ба! - вдатним до якихось там віршиків?

Життя нічим зайвим не наділить: як чогось передасть, то відразу ж чогось і позбавить. А смерті байдуже, яким ти прожив його. Перед нею усі повстаємо однаковими: у страхові, у немочі і скорботі за непомітно згаслими роками... Може, Данило весь свій талант ладен був віддати за одну днину буття, або хоч вечір... якого я оце гайную перед цією клятою блимавкою. Але ж таке обміну не підлягає. Тому й помер, із чим жив, а я ще живу — з тим, із чим належить піти в могилу. От тільки я ще житиму й житиму, а він — уже ні..."

Час від часу зашкарублий Минів мозок усе ще намагався філософічно збити уривчасті думки до купи й висукати з них якийсь прийнятний висновок. Проте нецупка думка його привчена була до міркувань над конкретними, простими речами та явищами, від яких міг, або й не міг, мати користі, але, що вдієш, їх породжували потреби сільського буття; і висновки теж завжди виявлялися ясними й остаточними, якраз такими, якими він міг керуватися. А в цій історії з Данилом усе було аж занадто абстрактним й непевним, усе лежало поза його досвідом і розумінням.

Та, за всієї незбагненності того, що сталося, Миньо відчув внутрішню полегкість, і певний час прожив із почуттям темника, що несподівано ледь-ледь прозрів, і тепер, милуючись просвітками, не відчував ні прикрощів, ні заздрості, ані образи на долю.

Може, вперше в житті над ним не тяжіло усвідомлення мізерності свого буття, і він

не прагнув бути тим, ким не є, або стати на щабель вище, ніж стоїть і здатен у цьому світі стояти.

3

... Цілком вірогідно, що для Миня це було б початком переродження, і все інше — дріб'язковіше — вже перестало б викликати в нього хвилю заздрощів, якби ж то якось увечері знову не почув з екрана телевізора... ім'я Данила Стратника !

Воно прозвучало так несподівано, що спершу гадав, що причулося, але оповідач — літній сивий письменник — неквапно й сумовито, як то й годиться про небіжчиків, говорив про творчий і життєвий шлях Данила, про його громадянську позицію; показував обкладинку третьої, тепер уже посмертної, книжки, і все читав та читав його вірші...

А потім віщував, що життя і творчість Данила Стратника навечно увійдуть у вітчизняну історію, як приклад боротьби талановитого митця за незалежність України; і що ім'я поета-борця Данила Стратника, політичного в'язня совісті, навечно залишиться у переліку імен тих, хто віддав своє життя за мрію багатьох козацьких поколінь...

"Твою мати!.. — хряснув об землю склянкою з недопитим самогоном розлючений Миньо. — Тепер ці ідіоти-націоналісти починають ліпити з Данила Стратника не лише поета, але й якогось там вошивого "борця за незалежність України!"... Не вистачало тільки, щоб його ще й у школах почали вивчати! Писав же я тим недоноскам-кадебістам, що треба вибили з нього цю націоналістичну..." — і раптом, астматично хапнувши ротом повітря, мовби захлинався від зупинки серця, замовк на півслові.

Усе, що стосувалося тих трьох доносів, які він, спровокований та заляканий кадебістами, змушений був написати на Данила Стратника, давно стали, і довіку мали залишитися, найбільшою і найстрашнішою таємницею його життя. Навіть згадка про них перетворилася для нього на вбивче табу, порушувати яке Миньо не наважувався ніколи і ні за яких обставин.

"А тепер забудь про це, — порадив "опікун-кадебіст" Глотов, приймаючи від Миня третього доноса на Стратника, — викресли з пам'яті і забудь! — А потім усе ж таки не стримався і, мстиво посміхаючись, проказав: — Втішай себе, знаєш чим? У який спосіб ти ще міг би помститися Стратникові, якби ми, в своїй конторі, не вирахували в тобі поета-заздрісника? Ти ще й повинен бути вдячним, що позбудешся уславленого земляка — віршописця. Бо як би це виглядало: ти — всього лиш направлений від колгоспу на навчання невдаха-студент, якого викладачі академії відмовляються перетягувати з курсу на курс уже навіть під нашим тиском, а вірші Стратника публікують у республіканській пресі! Несправедливо? От і я теж кажу: "несправедливо!"

А тим часом сивоголовий письменник, що сидів десь там, у Києві, перед телекамерою, усе говорив і говорив про Данила Стратника, заповзято засвідчуючи, що література втратила поета, талант якого, хоч і не встиг розквітнути в усій своїй яскравості, але достоту проявився у трьох збірках та численних публікаціях;

розводився про "тему добра й людяності" в його поезіях, про бачення й розуміння ним світу, про щирість, ще про щось... до нього, саме так, персонально до нього, Миня, промовляв той мудрий чоловік.

Але Миньо уже не чув і не бажав чути його, бо перед ним раптом, з усією жахливістю й невідворотністю, постала та проста й безжалісна істина — що різниця між ним і Данилом криється не в кількості літ, які вони прожили, а в нездоланній безодні, котра пролягає між талановитою людиною, і людиною необдарованою; між, заздрістю і людяністю; між мізерним нидінням і жертвовною мудрістю життя.

І що смерть, навіть смерть, Стратника, вже абсолютно нічого не здатна змінити у тому співставленні, яке існувало, й тепер уже довіку існуватиме, між ним — і цим дивовижним чоловіком, Данилом Стратником.

Миньо так і не спроможний був збагнути, звідки ж воно взялося в Данилові все оце: "людяність", "щирість", "образне бачення й асоціативне сприйняття світу"; не розумів, чому одних ними наділено, інших ні; але з дивовижною ясністю відчув, що чорно й довічно заздритиме Стратникові саме через те, що, виростаючи разом із ним і маючи однакові з ним можливості, Данило все ж таки зумів — цілком таємно, і, щодо нього, Миня, підступно — знайти спосіб підготуватися до всього того, чим прожив зріле життя і за що лишився в людській пам'яті. Данило, бач, підготувався, а він, Миньо, ні!.. Відтак ще болючіше відчув себе ганебно ошуканим і скривдженим, давно й навічно забутим, знеособленим і зрадженим.

...Певний час це жахливе усвідомлення ще так-сяк боролось в ньому з пригаслим сумлінням, оскільки знав, що, за прадавнім звичаєм, не годилося ні заздрити небіжчикам, ані говорити про них лихе.

Та оскільки перебороти себе Миньо вже не здатен був, то розлючено вимкнув телевізора, натомість відродив в уяві худорляву, незграбну постать Стратника-підлітка, і споглядав її, аж поки не відчув, що він не просто заздрить Данилові, а знову починає люто ненавидіти його. Як тільки можна ненавидіти людину, що заподіяла тобі страшної кривди, або, навпаки, зробила послугу, за яку не спроможний віддячити.

А, відчувши це, лячно озирнувся на дружину, тому що ніколи й нікого не остерігався з такою ретельністю, як цієї мовчазної, але непокірної жінки, може, єдиної в світі істоти, здатної помічати, розуміти — та тільки не пробачати — його найпотаємніші поривання і найогидніші прагнення.

1981-1993 роки.